

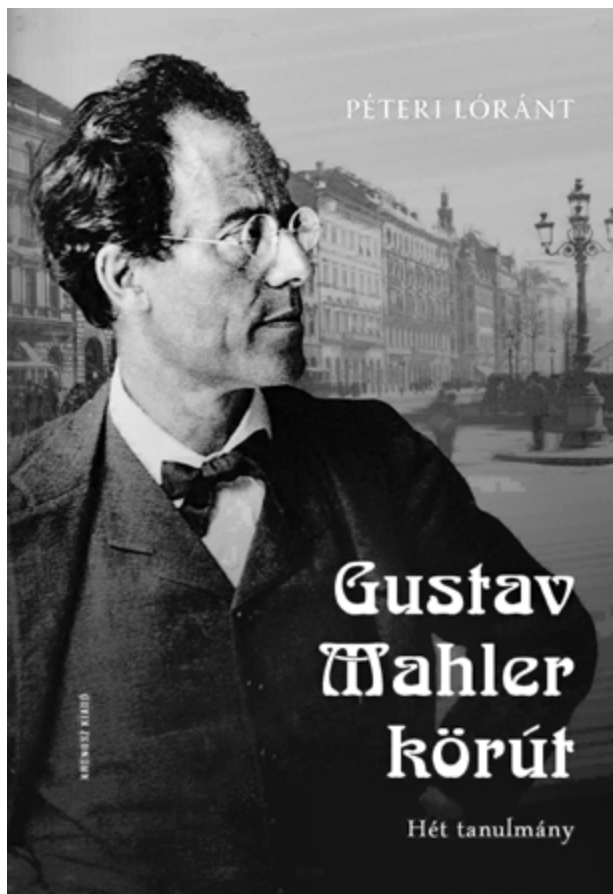
Péteri Lóránt: Gustav Mahler körút

 Fittler Katalin

2023-ban Pécssett, a Kronosz Kiadónál jelent meg a szerző Mahlerrel foglalkozó második kötete. Az első, a Mahler, a scherzo és a „kísérteties” című monográfia 2005 óta elérhető a magyar nyelven olvasók számára (angol nyelvű doktori disszertációjáról van szó). Az új könyv hét tanulmányt tartalmaz, amelyek közül kettő itt jelent meg először, a továbbiak esetében a terjedelmi korlátoktól mentes közlési lehetőség birtokában bővített-átdolgozott verziókkal találkozunk. Egynek az „elődjét” 2001-ben a Muzsikában olvashattuk (ott: Kései találkozás: Szabolcsi, Mahler és Kodály), kettő korábban angol folyóiratokat gazdagított, és kettő talált korábban két nyelven (angol és magyar) publikációs lehetőséget (többszerzős tanulmánykötetben ill. folyóiratban). Mindebből kitűnik: méltán értékelheti újdonságként a széleskörű szakmai közönség. Annak idején Pernye András jóindulatúan azt tanácsolta a főképp népművelő-ismeretterjesztő jellegű írásokat publikálni szándékozóknak, hogy ne sok kottapéldát használjanak illusztrációként, mert a kottaolvasásban járhatlan elriaszthatják a számára érthetetlen ábrák. Nem mintha (sokat?) javult volna a helyzet az időközben eltelt évtizedek során, a szakmán kívülieknek nem kell attól tartani, hogy Péteri Lóránt könyvében bármi is érthetetlen marad a számukra. Pedig jócskán találunk benne partitúra-részleteket is, ám ezeknek elsősorban emlékeztető funkciójuk van: néha feleslegessé teszik, hogy az adott mű ismerője segédeszközként partitúrát is használjon az olvasáshoz, hogy tudja, konkrétan melyik fordulatról van szó. Mert a hivatkozott zenei anyag ismerete nélkül legfeljebb olvasmányélményhez lehet jutni (igaz, az sem kevés, hiszen szakkönyv kevés dicsérőbb jelzöt kaphat, mint hogy értékes tartalma mellett olvasmányos is). Az olvasók számára rendkívül hasznosak a táblázatok is, amelyek szemléletesen tüntetik fel azokat az adatokat (arányokat), amelyek korábban részletezően leírásra kerültek.

„A hét tanulmány a zeneszerző, karmester és operaigazgató Mahler körüli utazásra invitálja olvasóját” – olvashatjuk az Előszóban, amely a későbbiekben tudományos igényvel rendszerezi az olvasnivalókat, feltárva a köztük lévő tartalmi (vagy éppen vizsgálódási) szempontokat. A terminológia ne riasszon el senkit: a „szociokulturális kontextus” élvezetes olvasmánnyá lesz, csakúgy, mint az „intertextualitás” – és alig lesz szükség (akkor is inkább csak a pontosítás, a biztonság kedvéért) az idegen szavak szótárának használatára.

A kezdő tanulmány (Tört tükröződések) alcíme: Identitás és imázs, szöveg és zene, színház és hangversenyterem. Mahler egész pályafutásáról ad érdekes képet – olyat, amely azzal az érzéssel

gazdagítja az olvasót, hogy immár értője lett a korabeli viszonyoknak, amelyeknek jelentős szerepük volt a személyiség-formálódásában, és a pálya alakulásában. Mondhatni, „testközelbe” kerül Mahler – szinte tapinthatóan közelebbibe, mint megannyi regényes életrajz főszereplői (valós és vélt érzéseikkel-gondolataikkal).

Két közérdekűen „izgalmas” téma következik, érdeklődést felkeltő címeikkel: A halál idilli maszkjai, valamint Bakkhosz bevonulása, avagy egy örült nap. Az előbbi Offenbach napjainkban is játszott operettjének, az Orpheus az alvilágban címűnek jellegzetes mozzanatára ismer Mahler A mennyei élet című dalában – és nemcsak kottaképi hasonlóságra, hanem gondolati-jelentésbeli utalásként. Az utóbbi alcíme: A 3. szimfónia és Mozart Figarója (amely opera buffa egyébként a harmadik leggyakrabban szereplő mű az operakarmester Mahler repertoárján – 83 alkalommal vezényelte!). Péteri előbb tipologizálja a szimfónia nyitótételének induló-karaktereit, majd a Mozart-mű harmadik felvonásában a finálé elején felhangzó indulóra koncentrálni. „Nem szó szerinti vagy parodisztikusan átrajzolt idézetről van szó, hanem

olyan allúzióról, amely összetevőire bontja az opera indulójának zenéjét, és az így kinyert elemeket már a szimfonikus tétel szerves részeként vonultatja fel.” A gazdag kottailusztráció szinte feleslegessé teszi a partitúrák használatát – és aki a tanulmány elolvasását követően meghallgatja a vonatkozó részleteket, életre szóló élménnyel gazdagodik: a továbbiakban mindig felismeri azt a „kapcsolatot”, amelyet Péterinek köszönhetően immár „készre kapott”. Tehát, minőségi változás áll be a zenehallgatása tekintetében, az „értést” illetően.

És még egy kapcsolat a zenetörténeti múlttal: az ötödik tanulmány Mahler utolsó publikációjával foglalkozik. Jogos a cím- és alcímválasztás: Mr. Mahler at the Harpsichord. Bach és Amerika. A kiindulópont: 1909. november 10-én a Carnegie Hallban billentyűs hangszer mellől irányította a New York-i Filharmonikusokat Mahler, az általa összeállított Bach-szvit bemutatóján. A kiválasztott tételek: a h-moll szvitből az Overture, valamint II. tételként a Rondeau – Badinerie – Rondeau háromtagú nagyforma, a 3. D-dúr (BWV 1068) anyagából pedig a közkedvelt Air, valamint a Gavotte I – Gavotte II – Gavotte I háromtagú nagyforma. A Mahler-szakirodalomban tényként-adatként, valamint kottaanyagában is régóta számontartott alkotással kapcsolatban Péteri Lóránt tette fel a kézenfekvően egyszerű kérdést: miért készítette el ezt a partitúrát Mahler. Örömkre meg is válaszolja – felvázolva pillanatképeket a korabeli amerikai zenei életből. Az olvasóban őszinte kíváncsiság ébred: de jó lenne hallani ezt a verziót!

A kamarazene kedvelői számára különösen kedves a kötet hatodik írása, a Kinek a búcsúja? című tanulmány, amely a Ligeti és Mahler alcímet viseli. Itt is sziporkázóan érvényesül Péteri „mindentudása”, ami elsősorban abban mutatkozik meg, hogy sohasem szorítkozik a maga által (az ismeretanyaga birtokában) megvont határok közé, hanem találó megjegyzésekkel, analógiákkal, hasonlatokkal belevonza a zenei univerzum bármely érdekes (és idevágó) szegmensét. A tanulmány több (egyetemi) beszámolót felölel: tájékoztat Ligetinek Mahlerrel kapcsolatos megjegyzéseiről, értékeléseiről, különböző apropók ürügyén, néha egymásnak némiképp ellentmondva is (ezeket is gyakran értelmezi-magyarazza). És megint csak kamatoznak az olvasó hangzó zeneirodalom-ismeretei, amikor Ligeti Lontano című kompozíciójának említésekor máris belső hallással fel tudja idézni a mű emlékezetes kezdetét – és ha veszi a fáradságot, és egymás után meghallgatja ezt a kezdetet Mahler Ötödik szimfóniája III. tételének (kottapéldával is) hivatkozott részletével, ismét gazdagabbnak, zeneileg tájékozottabbnak érezheti magát. És még imponálóbb az a gazdag vonatkozási rendszer, amelyet Ligeti

Kürttriójához kapcsol Péteri: Brahms Kürttrióját, Bartók 6. vonósnégyesét – és nem utolsósorban Mahler 9. szimfóniáját. A zongoristák szeme pedig különösképp akkor csillan fel, amikor Beethoven Esz-dúr (Op. 81a) szonátája nyitótételének karakterisztikus témájával találkozik a kottapéldák sorában. Az ilyen példák eklatánsan bizonyítják Péteri Lóránt széleskörű zeneirodalom-ismeretén túl azt is, hogy a zenetörténész számára alapvető szakmai gesztus az összefüggések – némelykor könnyen, máskor nehezen kihallható – hálójában való tájékozódni-tudás. Erre vezethető vissza a pregnáns „miért?”-kérdése, amely értékes ismertető tanulmányt eredményezett.

Mahlernek a 20-21. századi zenére (zeneszerzőkre) való hatását taglalja a könyv negyedik tanulmánya, A mélység dalai. Érdemes találgatni, ki(k)ről-miről lehet szó, mielőtt a megoldást megadja az alcím: A 3. szimfónia és Jeney Zoltán kantátája. Személyes élmények sokasága inspirálhatta, hiszen Jeneyt zeneakadémiai tanárként majd kollégájaként ismerte-becsülte, s több meghatározó Jeney-mű koncertélményének birtokosa. A 2017 decemberében bemutatott Aus tiefer Not kanta olyan lényegi-értő elemzést kapott, amelyhez fogható kevés kortárs (20-21. századi) magyar zeneműnek jutott. Az ilyesfajta megközelítés több szempontból is túlmutat önmagán: mintát ad a kortárs-elemzőknek, hogy nem kell várni a történeti távlatra ahhoz, hogy bátran bonckés alá vegyenek egy-egy művet – és emlékezteti a számukra még szokatlan/ismeretlen művekkel szemben távolságtartóan viselkedő előadókat és hallgatókat, hogy közreműködésük alapvetően szükséges ahhoz, hogy az új kompozíciók szervesen kapcsolódhassanak a zene történeti folyamatába (az értékekről ezúttal ne essék szó – annál fontosabb e tekintetben, hogy megadassék a lehetőség a műveknek, hogy hangzó életre keljenek).

A nyitó tanulmányra szépen rímel az utolsó, amely az eredeti, folyóiratbeli verziójának többszöröseire duzzadva, szinte „korunk zenei élete” pillanatképsorozatot ad. Az érdemi módosulást jelzi a címváltozás is: Kodály, Mahler, Szabolcsi és Magyarország. Egyszersmind rámutat a művészek (alkotók, előadók, sőt, az értékelő-reflektáló szakírók) felelőségére, amennyiben elkötelezettségükkel esetenként hosszú időre befolyásolják kompozíciók életét.

Érdekes, mondhatni, izgalmas olvasmány valamennyi tanulmány. És mindegyikből sugárzik az az elkötelezettség, amelyet a zenetörténész Péteri Lóránt közvetít, a Mahler-zenéért ifjúkora óta rajongó önmagával egyetértésben.

A könyv kivitelezése példamutató, a kottapéldák jól olvashatóak, a táblázatok szemléletesek – és még betűhibát is csak nagyítóval találni benne. ■